

*** Тақырып 15. Қазақстан
Республикасының
валюталық нарығы**

* Валюталық реттеудің **мақсаты** тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттің саясатына жәрдемдесу болып табылады.

* Валюталық реттеудің **міндеттері**:

- * 1) Қазақстан Республикасында валюталық құндылықтардың айналысының тәртібін белгілеу;
- * 2) Қазақстан Республикасының дүниежүзілік экономикаға одан әрі кірігуі үшін жағдайлар жасау;
- * 3) валюталық операциялар мен капитал легі жөніндегі ақпараттық базаны қамтамасыз ету болып табылады.

- * Қазақстан Республикасында валюталық реттеудің негізгі органы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі болып табылады.
- * Қазақстан Республикасының Үкіметі және өзге де мемлекеттік органдар валюталық реттеуді өз құзыреті шегінде жүзеге асырады.
- * Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және Қазақстан Республикасының Үкіметі осы Заңға сәйкес өз құзыреті шегінде резиденттер мен резидент еместер үшін міндетті нормативтік құқықтық актілер шығарады.

- * Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі валюталық реттеудің негізгі органы ретінде:
- * 1) шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыру тәртібін және оған қойылатын талаптарды;
- * 2) резиденттер мен резидент еместердің валюталық операцияларды жүзеге асыру тәртібін, соның ішінде валюталық реттеу режимдерін: лицензиялауды; тіркеуді; хабардар етуді;
- * 3) Қазақстан Республикасының аумағында қызметін жүзеге асыратын резидент еместердің валюталық операцияларына мониторингті (валюталық мониторингті) жүзеге асыру тәртібін;
- * 4) уәкілетті мемлекеттік органдармен келісім бойынша олардың құзыретіне сәйкес барлық резиденттер мен резидент еместердің орындауы үшін міндетті валюталық операциялар бойынша есепке алу және есептілік нысандарын белгілейді.

* Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі уәкілетті ұйымдарға шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензия береді.

* 1) қолма-қол шетел валютасымен бөлшек сауданы жүзеге асыруды және қызметтер көрсетуді;

* 2) уәкілетті ұйымдардың шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыруын лицензиялауға тиіс.

* ҚР ҰБ шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыру тәртібін және оған қойылатын біліктілік талаптарын, сондай-ақ айырбастау пункттерін тіркеу (ашу) тәртібін белгілейді. Айырбастау пунктін тіркеу кезінде белгіленген үлгідегі құжат - айырбастау пунктінің тіркеу куәлігі беріледі. Уәкілетті ұйымдар үшін құрылтай құжаттарын келісу тәртібі, құрылтайшылардың құрамына, ұйымдастыру-құқықтық нысанына, жарғылық капиталдың мөлшеріне және қалыптасу тәртібіне қойылатын талаптар, бөлімшелер құру және басқа заңды тұлғаларға қатысу жөніндегі шектеулер қосымша белгіленеді.

- * Шетел валютасымен айырбастау операцияларын ұйымдастыру жөніндегі қызметті жүзеге асыруға лицензиялар немесе лицензия беруден бас тарту резидент құжаттардың толық топтамасын табыс еткен күннен бастап отыз жұмыс күні ішінде беріледі.
- * Өтініш берушіге лицензия беруден бас тартылған кезде жазбаша нысанда дәлелді жауап беріледі.

- * Лицензия беруден бас тарту үшін мыналар негіз болып табылады:
- * 1) осы Заңға сәйкес көзделген құжаттарды не өзге де ақпаратты ұсынбау;
- * 2) өтініш берушінің осы Заңға сәйкес белгіленген талаптарға сай болмауы;
- * 3) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде көзделген өзге де негіздер.
- * Жүзеге асыруға лицензия алынған қызмет бойынша ақпарат ұсынудың нысандары мен тәртібі Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісінде белгіленеді.

* Өтініш берушіге лицензия беруден бас тартылған жағдайда, бас тарту себептері көрсетіле отырып, жазбаша нысанда дәлелді жауап беріледі.

* Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актісінде лицензиялануға тиіс валюталық операциялардың ең аз сомасы, сондай-ақ берілген лицензияға сәйкес валюталық операция бойынша ақпарат ұсынудың нысандары мен тәртібі белгіленеді.

- * 3. Валюталық операцияға қатысушы резидент Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне тіркеу үшін:
 - * 1) егер валюталық шартқа тіркеу режимі басынан бастап қолданылған жағдайда – тараптардың бірінің міндеттемелерді орындауы басталғанға дейін;
 - * 2) егер тараптардың бірінің міндеттемелерді орындауы валюталық шартқа тіркеу режимін қолдануға әкеп соққан жағдайда – осындай міндеттемені орындау басталғанға дейін;
 - * 3) егер тіркеу режимі валюталық шартқа өзгерістер және (немесе) толықтырулар енгізу нәтижесінде және валюталық шартқа тіркеу режимі қолданылған күннен бастап күнтізбелік отыз күн ішінде тараптардың бірінің міндеттемелерді орындауы қажет болған кезде қолданылған жағдайда – осындай міндеттемелерді орындау басталғанға дейін;
 - * 4) өзге жағдайларда – валюталық шартқа тіркеу режимі қолданылған күннен бастап күнтізбелік отыз күннен кешіктірмей өтініш беруге міндетті.

* Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі ұсынылған құжаттарда сілтеме жасалған құжаттарды қосымша сұратуға құқылы.

Резидент құжаттардың толық топтамасын тапсырған күннен бастап он жұмыс күні ішінде тіркеу жүзеге асырылады.

Валюталық шартты тіркеген кезде өтініш берушіге белгіленген үлгідегі құжат - тіркеу куәлігі беріледі. Тіркеуден бас тарту мынадай жағдайларда жүзеге асырылады:

- 1) дұрыс емес ақпарат ұсыну не осы Заңға сәйкес көзделген ақпаратты ұсынбау;
- 2) жүргізілетін операцияның Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес келмеуі.

* ҚР ҰБ валюталық мониторингті ҚР төлем балансының тұрақтылығын бағалау мақсатында жүзеге асырады.

* Валюталық мониторингтің негізгі міндеттері:

* 1) валюталық мониторинг объектілері жүзеге асыратын валюталық операциялар бойынша ақпарат базасын жасау;

* 2) ҚР төлем балансының, сыртқы борышының және халықаралық инвестициялық позициясының статистикасын, оларды талдау мен болжауды жетілдіру болып табылады.

- * 1. Ұлттық және шетел валютасын репатриациялау уәкілетті банктердегі банк шоттарына:
- * 1) тауарлар (жұмыстар, қызметтер көрсету) экспортынан ұлттық және шетел валютасындағы түсімдерді;
- * 2) резидент емес міндеттемелерін орындамаған немесе толық орындамаған жағдайда, резиденттің тауарлар (жұмыстар, қызметтер көрсету) импорты бойынша есеп айырысуларды жүзеге асыру үшін резидент еместің пайдасына аударған ұлттық және шетел валютасын есептеуді білдіреді.

- * 2. Репатриациялау талабы осы Заңға сәйкес:
- * 1) біртекті қарсы талапты есепке жатқызу арқылы резидент еместің міндеттемесі тоқтатылған;
 - * 2) олардың арасында бұрыннан бар бастапқы міндеттемені сол тұлғалар арасында өзгеше нысананы немесе орындалу тәсілін көздейтін басқа міндеттемемен ауыстыру арқылы резидент еместің міндеттемесі тоқтатылған;
 - * 3) резидент еместің міндеттемелерді орындамау тәуекелін сақтандыру шарттары бойынша сақтандыру жағдайы басталған кезде сақтандыру төлемі алынған;
 - * 4) резиденттің резидент еместен тартылған заем талаптарына сәйкес резиденттің міндеттемелерін қамтамасыз етуге немесе резиденттің шетелде ашылған филиалдары мен өкілдіктерінің қызметін қамтамасыз етуге арналған шетелдік банктердегі шоттарына ұлттық және шетел валютасы нақты есептелген жағдайларда ішінара немесе толық орындалды деп есептеледі.

- * Резиденттер арасындағы валюталық операцияларға тыйым салынады, оған мыналар кірмейді:
- * 1) тараптардың бірі Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі және (немесе) Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі болатын операциялар;
- * 2) өздеріне берілген лицензияға және (немесе) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне сәйкес уәкілетті банктер мен уәкілетті ұйымдар жүзеге асыруға құқылы банктік операцияларға және өзге де операцияларға жатқызылатын валюталық құндылықтармен операциялар;
- * 3) валюталық операциялар жүргізу жөніндегі банктік қызмет көрсетуге ақы төлеу, сондай-ақ шетел валютасымен банктік қызмет көрсету көзделетін шарттар бойынша тұрақсыздық айыппұлын (айыппұлдарды, өсімпұлдарды) төлеу;

- * 4) номиналдық құны шетел валютасымен көрсетілген бағалы қағаздарды сатып алуға, сатуға, сыйақы төлеуге және (немесе) өтеуге байланысты операциялар;
- * 4-1) тазартылған құйма алтынды сатып алу және сату жөніндегі операциялар;
- * 5) аударым аккредитивтерін ақы төлеу нысаны ретінде пайдаланған кезде экспортты (импортты) жүзеге асыруға байланысты комиссия шарттары бойынша ақша төлемдері мен аударымдары;
- * 6) шетел валютасымен көрсетілген вексельдерді ақшалай міндеттемелерді орындау ретінде беру;
- * 7) бажсыз сауда дүкендерінде тауарларды сату кезінде, сондай-ақ халықаралық тасымалдаулар кезіндегі жүру жолында жолаушыларға тауарлар сату және қызмет көрсету кезінде есеп айырысуға байланысты операциялар;

- * 8) қызметкерлерді Қазақстан Республикасынан тыс жерлерге іссапарларға жіберуге байланысты шығыстарды төлеу;
- * 9) жеке тұлғалардың ақшаны өтеусіз аударуы немесе валюталық құндылықтарды жеке тұлғаларға, сондай-ақ жарғылық қызметі қайырымдылық қызметін жүзеге асыруға бағытталған заңды тұлғаларға өтеусіз беруі;
- * 10) жеке тұлғалардың басқа жеке тұлғалардың пайдасына банк салымдарын енгізуі;
- * 11) Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерімен көзделген жағдайларда салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдерді төлеуге байланысты операциялар.

- * Резиденттер ҚР валюталық заңнамасына сәйкес тараптардың келісімі бойынша резидент еместермен ұлттық және (немесе) шетелдік валютамен мәмілелер жасасуға құқылы.
- * Резиденттер резидент еместермен операциялар бойынша шетел валютасымен көрсетілген вексельдер шығаруға құқылы.
- * Резидент еместер салымдар (депозиттер), бағалы қағаздар, резиденттермен қарыз алу операциялары және осы Заңда көзделген тәртіппен жүзеге асырылған өзге де валюталық операциялар бойынша алынған дивидендтерді, сыйақы мен өзге де кірістерді шектеусіз алуға және аударуға

* Валюталық **бақылаудың** мақсаты Қазақстан Республикасының резиденттері мен резидент еместер валюталық операциялар жүргізген кезде олардың Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауын қамтамасыз ету болып табылады.

* Валюталық **бақылаудың** міндеттері:

* 1) жүргізілетін валюталық операциялардың Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкестігін айқындау;

* 2) валюталық операциялар бойынша төлемдердің негізділігін және оларды жүзеге асыруға қажетті құжаттардың болуын тексеру;

* 3) валюталық операциялар бойынша есепке алу мен есептіліктің толықтығын және объективтілігін тексеру болып табылады.

* Қазақстан Республикасында валюталық бақылауды Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі, Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген өкілеттіктері шегінде өзге де мемлекеттік органдар (валюталық бақылау органдары) және валюталық бақылау **агенттері** жүзеге асырады.

* Валюталық бақылау органдары мен агенттері өз құзыреті шегінде резиденттер мен резидент еместердің Қазақстан Республикасында жүргізетін валюталық операцияларына осы операциялардың Қазақстан Республикасының заңнамасына, лицензиялардың шарттарына, тіркеу және хабарлама талаптарына сәйкес келуі бөлігінде бақылауды жүзеге асыруға міндетті.

- * Валюталық бақылау органдары өз құзыреті шегінде:
- * 1) резиденттер мен резидент еместердің Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасын сақтауын тексеруді жүзеге асырады;
- * 2) резиденттер мен резидент еместердің валюталық операциялар бойынша есепке алу мен есептілігінің толымдылығын және дұрыстығын тексеруді жүзеге асырады;
- * 3) валюталық операцияларды жүргізуге байланысты құжаттар мен ақпаратты сұратады;
- * 4) валюталық бақылауды тиісті түрде жүзеге асыру мақсатында валюталық бақылау агенттеріне олардың орындауы үшін міндетті тапсырмалар береді;

- * 5) валюталық операциялар бойынша есептілікті ұсыну тәртібін белгілейді;
- * 6) анықталған құқық бұзушылықты жою туралы талаптар қояды және Қазақстан Республикасының барлық резиденттері мен резидент еместерінің орындауы үшін міндетті болып табылатын Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген басқа да шараларды қабылдайды.

* Валюталық бақылау агенттері:

- * 1) өздері, оның ішінде клиенттердің тапсырмасы бойынша операциялар жүргізген кезде Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасы талаптарының сақталуын бақылауды жүзеге асыруға;
- * 2) валюталық операциялар бойынша есепке алу мен есептіліктің толымдылығын және объективтілігін қамтамасыз етуге;
- * 3) Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген өкілеттіктерге сәйкес өз клиенттері жол берген, өздеріне белгілі болған Қазақстан Республикасының валюталық заңнамасын бұзу фактілері туралы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкіне, сондай-ақ басқа да валюталық бақылау органдары мен құқық қорғау органдарына хабарлауға;
- * 4) валюталық бақылау органдарына өздерінің қатысуымен жүргізілетін валюталық операциялар туралы Қазақстан Республикасының заңдарында, Қазақстан Республикасы Президентінің актілерінде және валюталық реттеу органдарының нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген тәртіппен ақпарат беруге міндетті.

* Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды жүзеге асыратын резиденттер мен резидент еместер:

* 1) валюталық бақылау органдары жүргізген тексеру нәтижелері туралы анықтамалармен танысуға;

* 2) валюталық бақылау органдары мен агенттерінің іс-әрекетіне Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шағым жасауға;

* 3) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де құқықтарды жүзеге асыруға құқылы.

* Қазақстан Республикасында валюталық операцияларды жүзеге асыратын резиденттер мен резидент еместер:

* 1) валюталық бақылау органдары жүргізген тексеру нәтижелері туралы анықтамалармен танысуға;

* 2) валюталық бақылау органдары мен агенттерінің іс-әрекетіне Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шағым жасауға;

* 3) Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де құқықтарды жүзеге асыруға құқылы.

- * Валюталық операцияларды жүзеге асыратын резиденттер мен резидент еместер:
- * 1) валюталық бақылау органдары мен агенттеріне барлық сұратылатын құжаттарды және валюталық операциялардың жүзеге асырылуы туралы ақпаратты Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген мерзімде беруге;
- * 2) валюталық бақылау органдарының тексеру жүргізуі барысында, сондай-ақ тексеру нәтижелері бойынша оларға түсініктемелер табыс етуге;
- * 3) жүргізілетін валюталық операциялар бойынша олардың Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің нормативтік құқықтық актілерінде белгіленген мерзім ішінде сақталуын қамтамасыз ете отырып, есеп жүргізуге және есептеме жасауға;

- * 4) валюталық бақылау органдарының анықталған бұзушылықтарды жою туралы талаптарын (нұсқауларын, ұйғарымдарын) орындауға;
- * 5) валюталық бақылау органдарының тексеру жүргізуі барысында оларға өз үй-жайларына кіруін, құжаттарына және автоматтандырылған деректер базасына қол жеткізуін қамтамасыз етуге міндетті.